

Performativitás a gender-politikában

Jelige: MAR 200

A dolgozat lezárva: 2014. március 27.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
1. Elméleti alapvetés.....	4
1.1. Az idea mint üres jelölő.....	5
1.2. Az ideológia központi szerepe az értelmezésben.....	7
1.3. A hegemonia működése a politikai diskurzusban.....	8
1.4. A politikai jelölő performatív jellege.....	9
2. Elemzés.....	10
2.1. Az Európai Unió genderstratégiája.....	10
2.2. A nemzeti reformprogramok.....	12
2.2.1. Ausztria.....	13
2.2.2. Görögország.....	14
2.2.3. Olaszország.....	15
2.2.4. Lengyelország.....	16
2.2.5. Svédország.....	17
2.2.6. Magyarország.....	18
2.3. Az Európa 2020 indikátorok.....	21
2.3.1. Ausztria.....	22
2.3.2. Görögország.....	22
2.3.3. Olaszország.....	23
2.3.4. Lengyelország.....	23
2.3.5. Svédország.....	24
2.3.6. Magyarország.....	24
2.4. Az új média szerepe a nők politikai részvételének növelésében.....	25
2.4.1. A politikai részvétel módjai.....	25
2.4.2. Nők és politika a hagyományos és az új médiában.....	26
2.4.3. A formális politika online eszközei a nők bevonására.....	27
2.4.4. Az online politikai tér női percepciója.....	28
2.5. Performativitás a gyakorlatban: az újraírt online politikai tér működése.....	29
2.5.1. Vasistas.....	29
2.5.2. Pikara magazin.....	30
2.5.3. A Női Szoba.....	32
2.5.4. Európai Nők Szakmai Hálózata.....	33
2.5.5. Nők Politikai Társasága.....	34
2.5.6. Blog 1.....	35
2.5.7. Forum 1.....	36
Összefoglalás.....	37
Irodalomjegyzék.....	40

Bevezetés

Felsőoktatási tanulmányaim alatt elmélyültem a nemek közötti egyenlőség témakörében. A tanultakból azt szűrtem le, hogy napjainkban még mindig általánosan elfogadott az a szerepelosztás, melyet „klasszikusként”, „hagyományosként” jelöl a társadalom. Ez a normarendszer a társadalom (deklaráltan egyenlő) tagjait a biológiai nem mentén szétválasztja és eltérő társadalmi szerepbe rendeli. Az eltérő szerepek eltérő társadalmi feladatokkal járnak. A lényegi különbség mégis az, hogy a férfiak, e szerepekben jellemzően döntési helyzetbe kerülnek; a nők pedig jellemzően olyan helyzetbe, melyben elfogadják e döntéseket. Ebből adódóan, a férfiak azok, akik döntéseikkel folyamatosan alakítják, formálják a társadalmi normákat. A nők pedig e szerep szerint normakövetők; nem azért, mert nincs szándékukban a normák változtatása, hanem azért, mert a számukra előírt társadalmi szerep erre nem hatalmazza fel őket. Ebben a dolgozatban rámutatok, hogy ezeket a társadalmi szerepeket a hatalom, pillanatnyi céljai mentén aktívan alakítja, vagy fenntartja.

Emellett, a '90-es évek közepétől kezdve élénken foglalkoztat az atlanti erőter, a nemzetközi szervezetek, ezen belül az Európai Unió működése. A nemzetállamok együttműködésének jellege globális és európai szinten jelentősen eltérő. (1) Globális szinten 1919-45. között a Népszövetség a nemzetállamok *konzultációs testületeként* működött¹, *transznacionális* szinten szerveződve. Az 1945-ben létrejött Egyesült Nemzetek Szervezete továbbviszi ezt a szerkezetet: alapvetően *konzultációs céllal* működik, a nemzetállamokra kötelező érvényű döntéseket *csak kivételes esetekben* hozhat². (2) Ezzel szemben az Európai Unió tagállamai lemondanak számos hatáskörükről és átruházzák azokat a közösségi szervekre³. A nemzeti szuverenitás részbeni feladása példa nélküli gyakorlat. Az átruházásnak

-
- 1 „A magas szerződő felek a nemzetközi együttműködés előmozdítására és a világbéke biztosítására” hozzák létre a Népszövetséget. Lásd Preamble of The Covenant of the League of Nations. In: *Peace Treaty of Versailles*. Versailles, 1919. <http://net.lib.byu.edu/~rdh7/wwi/versa/versa1.html>
 - 2 „Az ENSZ nem jogosult a tagország belügyeibe történő beavatkozásra [...] ez alól kivételt képeznek a VII. fejezetben foglalt kényszerítő intézkedések.” A VII. fejezet a Biztonsági Tanács működését írja le. Lásd Chapter I, Article 2.7 In: *Charter of the United Nations*. San Francisco CA, 1945. <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>
 - 3 „E szerződéssel a magas szerződő felek egymás között létrehozzák az Európai Uniót (a továbbiakban: az Unió), amelyre közös célkitűzéseik elérése érdekében a tagállamok hatásköröket ruháznak.” Lásd Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata, I. cím, 1. cikk. In: *Az Európai Unió Hivatalos Lapja* C 326, Az EU Kiadóhivatala, Luxemburg, 2012. 16. p.

ez az aktusa teremti meg a szupranacionális hatalmi szintet. Az Európai Unió kizárólagos hatáskörei a gazdasági élet területeit ölelik fel, ezeken a területeken *kizárólag* szupranacionális jogalkotás zajlik. A szociálpolitika, valamint a gazdasági, társadalmi és területi kohézió a megosztott hatáskörök között szerepel; ezeknél a jogalkotás *mind tagállami, mind szupranacionális* szinten engedélyezett. A foglalkoztatáspolitiká, az oktatás, szakképzés, a szociálpolitika terén pedig a szupranacionális hatalom *iránymutatást* fogalmazhat meg a nemzetállamok felé. Továbbá, a szupranacionális jogalkotás deklarált célja a férfiak és nők közötti egyenlőség előmozdítása⁴. (3) Az Európai Unióban alkalmazott kötelező hatályú, *szupranacionális törvényhozás* a nemzetközi együttműködés különleges példája. Habermas szerint az Európai Parlament működése a hatalommegosztásnak egy olyan egyedülálló esete, melynek során az uniós polgárokat⁵ közvetlenül képviselő Parlament, a nemzetállamokat képviselő Tanáccsal osztozik az alkotmányozó hatalmon⁶. Az uniós polgárok (a Parlamenten keresztül) egyre nagyobb teret követelnek maguknak a Habermas által leírt, különleges módon megosztott hatalomban, amint ezt a Parlament által közzétett kutatások, döntés-előkészítő anyagok elemzése során látni fogjuk.

A nemek közötti egyenlőség és az Európai Unió az a két eredő, ami ebben a tanulmányban találkozunk. A következőkben a szupranacionális és a nemzetállami hatalmi szint egymásra hatását vizsgálom, két körülmény figyelembe vételével. (1) Szupranacionális szinten megfigyelhető a közvetlen hatalom (a Parlament) befolyásának erősödése a közvetett hatalom (a Tanács) rovására. Ez az uniós polgárok fokozódó részvételét mutatja a szupranacionális politikai térben. (2) A gender-politika terén az Európai Unió sem kizárólagos, sem megosztott hatáskörrel, sem szankciós potenciállal nem rendelkezik⁷. Hipotézisem: ha a gender-politikában érvényes a jelölők performativitásának elmélete, akkor az EU szintű genderstratégia bevezetése lehetőséget nyit a tagállamok gender-sztereotípiáinak lebontására és a férfidominancia egyenjogú fogalmakkal történő felülírására.

4 A szupranacionális hatalmi szint hatásköreiről lásd Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata, I. cím 3-6. cikk és II. cím 8. cikk. In: *Az Európai Unió Hivatalos Lapja* C 326, Az EU Kiadóhivatala, Luxemburg, 2012. 51-53. p.

5 Az uniós polgárság definíciójáról lásd Az Európai Unióról szóló szerződés..., II. cím 9 cikk, 20. p.

6 Az EU-nak a nemzetközi együttműködés új szintre emelésében betöltött szerepéről lásd Habermas, Jürgen: *Esszé Európa alkotmányáról*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2012. 46-47. p.

7 A szankciós potenciált helyettesítő hatalommérvényesítési módszerekről lásd Habermas i. m. 56-62. p.

1. Elméleti alapvetés

Témaválasztásom egyik kulcsponjtja Judith Butler performativitás-elmélete. Ezt *Jelentős testek*⁸ című könyvében nemcsak a társadalmi nem, a gender vonatkozásában értelmezi újra, hanem a performativitást arra a folyamatra is kiterjeszti, melynek során saját testünket érzékeljük, külső minták alapján azonosítjuk⁹. Mi több, a test performativitása mellett, Butler szerint a politikai tér, az ideológiák halmaza is performatív módon működik¹⁰. A butleri performativitás alapkövei: az öntudat autonómiájának és függőségének hegeli, dialektikus értelmezése, amely az úr és a szolga egymásra hatásából vezeti le a társas viszonyokat¹¹; a Freud pszichoanalitikai rendszerére (ösztönén-én-felettesén) épülő, Lacan által szemiotikai elemekkel bővített háromtényezős (képzetes-valós-szimbolikus) rendszer¹²; az a kéttényezős modell, amelyet Derrida a hegeli rendszer tisztán nyelvi alapú értelmezésével, a saussure-i szemiotológia alapjain, az elkülönböződés (différance) és a térkihagyás (spacing) fogalmainak bevezetésével hoz létre¹³. Ugyanilyen meghatározó az a keretrendszer, melyben Foucault a (közösségi) hatalmat az (egyéni) vágy szabályozójaként tételezi; a jogot és a szabályok érvényességét a diskurzus fenntartásához, folyamatos ismétléséhez köti; magát a hatalmat az egyén vágyával azonosítja, amely vágy a társas csoportok szintjén összeadódva és hálózattá épülve, (közösségi) hatalomként jelenik meg¹⁴. Fontos még megemlítenem Gloria Anzaldúa *Borderlands. La Frontera. The New Mestiza*¹⁵ című könyvét: az ebben kifejtett elmélet az ellentétek közötti átjárhatóság lehetőségeit, ennek hatásait és a fogalmi ellentétek feloldásának

8 Butler, Judith (2004) *Jelentős testek. A „szexus” diszkurzív korlátairól*. Új Mandátum Kiadó, Budapest

9 Lásd Butler i. m. 39-120. p.

10 Lásd Butler i. m. 181-210. p.

11 Az öntudatról és a társas viszonyok dialektikájáról lásd Kojève, Alexandre: *Introduction to the Reading of Hegel. Lectures on the Phenomenology of Spirit*. Cornell University Press, Ithaca NY, 1980. 3-30. p.

12 Lásd Chapsal, Madeleine: Keys to Psychoanalysis. An Interview with Jaques Lacan. In: *L'Express* N° 310. Groupe Express-Roularta, Paris, 1957.

<http://braungardt.trialectics.com/sciences/psychoanalysis/jacques-lacan/interview-jacques-lacan/> valamint Lásd Lacan, Jacques: The Signification of the Phallus. In: *Écrits. The First Complete Edition in English*. W. W. Norton & Company Inc, New York NY, 2006. 575-584. p.

13 Lásd Derrida, Jacques: *Positions*. The University of Chicago Press, Chicago IL, 1981, 6-9. p. valamint Lásd Derrida i. m. 84-87. p.

14 Lásd Foucault, Michel: *The History of Sexuality. Volume 1. An Introduction*. Pantheon Books, New York NY, 1978. 75-131. p.

15 Anzaldúa, Gloria (1987) *Borderlands. La Frontera. The New Mestiza*. Aunt Lute Books, San Francisco CA

módjait írja le.

Másik kulcspontként az Európai Unióban zajló gender-politikai folyamatokat jelöltem ki. Slavoj Zizek ideológia-értelmezése mentén elindulva, arra keresem a választ, hogy a gender-politikában érvényes-e a jelölők performativitásának elmélete. Az Európai Bizottság és az Európai Parlament dokumentumainak, az Európai Statisztikai Hivatal indikátorainak, valamint az EP kérdőíves és fókuszcsoportos kutatásának másodelemzésével vizsgálom, az EU szintű genderstratégia bevezetése lehetőséget nyit-e a tagállamok gender-sztereotípiáinak lebontására és a férfidominancia egyenjogú fogalmakkal történő felülírására.

Az elméleti alapvetés első fejezetében az *idea* fogalmát idézem fel, melyet Slavoj Zizek Lacanon és a hegeli *Aufhebung*-on keresztül közelít meg. A második fejezetben az althusseri tételre utalok, miszerint lehetetlen ideológia-mentesen gondolkodni. A harmadik fejezetben átvesszem Laclau és Mouffe értelmezését a *hegemónia* és az ideológia kapcsolatáról. Végül a negyedik fejezetben áttekintem, Butler hogyan magyarázza a politikai jelölők performativitását és ez mennyiben ad elméleti lehetőséget a fogalmak újradefiniálására, a férfidominancia felülírására a politikai térben.

1.1. Az *idea* mint üres jelölő¹⁶

Slavoj Zizek a pszichoanalízissel szembeni kritikájának ad hangot, amikor azt állítja, hogy Freud csupán a pszichológiát öltözteti új köntösbe. A pszichoanalízis szerint valójában Lacanon keresztül vizsgálható és gyökerei a hegeli dialektikában erednek. A hegeli *Aufhebung*-ot (*meghaladást*) Zizek egyfajta redukcióként értelmezi, mely során a fogalom egy magasabb szintre jutva, csupán lényegi tulajdonságait őrzi meg. A hegeli fogalomkörben a megértés is az *Aufhebung* egy esete, amikor a tapasztalt dolog a lényegére redukálódik. Lacannál ezzel a redukcióval alakul ki a vizsgált dolog lényegi, domináns tulajdonsága. A *fenomén* fogalma is ugyanilyen redukciót takar: a dolog számos tulajdonsága közül kiemelődik egy, melyet lényegiként értelmeznek, tapasztalnak. Zizek a kiemelés mozzanatát vizsgálja: mit okoz a lényegi tulajdonság kiragadása és a többi tulajdonság elnyomása, törlése, a térkihagyás¹⁷.

16 Lásd Zizek, Slavoj: *The Sublime Object of Ideology*. Verso, Brooklyn NY, 2008. VII-XXII. p.

17 A térkihagyásról lásd Derrida i. m. 11-14. p.

Foucault szerint a hatalom vezérli a szubjektum kialakulását¹⁸. Ez a folyamat Butler szerint a normarendszer internalizálásával, majd a normák kinyilvánításával (megnevezésével) és folyamatos ismétlésével (citálásával) zajlik le¹⁹. A nyelvet szemlélve, a megnevezés, maga a névadás aktusa kijelölés is: a számos tulajdonság közül egyet jelenít meg a nyelvben, ezzel hangsúlyoz és töröl, redukál is egyszerre. Ez az aktus elvárás is támaszt: ez a *potenciál*. Minden, ami megnevezhető, rendelkezik potenciállal és maga a nyelv az, ami a potenciált *létrehozza* a megnevezés aktusán *keresztül*. A potenciál a megnevezett dolog ideális állapotára utal: arra, hogy az képes eleget tenni a vágynak; annak az elvárásnak, amely a megnevezés aktusával jelölődik ki.

A hegei *Aufhebung*, miközben a lényegre redukál, egyben magasabb szintre is emel. A megértéssel az objektumok és fogalmak a szubjektum részévé válnak, a bonyolultság növekedésével egyre magasabb szintre emelkednek; a redukció egyfajta tömörödést, sűrítést vált ki az emelkedés során. A fogalmak befogadásával, sűrűsödésével és a szintek emelkedésével jut el a tudás a legfelsőbb, tökéletes szintre, az *ideához*. Ezen a ponton Zizek kiemeli az *idea* és a szellem azonosságait, és kitér a szellem és a természet kapcsolatára.

Zizek átveszi Lacan *nem-minden* (*non-all, pas-tout*) fogalmát, ami éppen azt jelöli, hogy a szellem nem behatárolható. Azt állítja, a szellem nem azért hozza létre a természetet, mert szüksége van egy „másikra” (egy tőle különböző szubjektumra), aki elismeri őt. A természet azért jön létre, hogy létezzen valami, amitől a szellem el tud különülni. Ez az elkülönülés, a *határvidék*²⁰ kialakulása teremti meg azokat a fogalmi korlátokat, ami bármilyen definíció alapja. Innen nézve a hegei rendszer nem kizárólag a fogalmak befogadásából, hanem két mozzanatból áll: a fogalmak sorozatos befogadása után az elengedés, a szabadon bocsátás mozzanata következik. Az elengedés egyik példája az, amikor a szellemből kiválik a természet. Az elengedés során a szellem, az *idea* kiürül. Hegelnél tehát a szellem-logika-természet kapcsolódási pontjai: az objektumokat befogadja a szubjektum; a szubjektumban az értelmezés mozgatja a logikát, amellyel a fogalmak az *Aufhebung* során *ideává* tökéletesednek; az *idea* (a szellem) kiürülésével jön létre a természet és jelenik meg újra az

18 Foucault vonatkozó elméletének összefoglalásáról lásd Butler i. m. 45-47. p.

19 Lásd Butler i. m. 25-29. p.

valamint, Derrida citáláshoz kapcsolódó elméletéről lásd Butler i. m. 26. p.

20 A határvidék értelmezésének alapesetéről lásd Anzaldúa i. m. 3-4. p.

objektum-szubjektum kettőse.

Az *ideára* visszatérve, Zizek azt állítja, az *idea* csak a kiürülést követően értelmezhető. Az *idea*, az ideális állapot meghatározásakor nyelvi formába kell önteni az *idea* tartalmát; a definíció aktusa fogalmakkal írja körül az *ideát*: a fogalmak ezzel az *idea* konstitutív belsejéből a konstitutív külsőre²¹, az *ideán* kívülre vándorolnak. Az *idea* tehát megnevezésének pillanatában kiürül, kizárólag üres jelölőként létezik: az őt körülvevő fogalmakra redukálva, e fogalmakat használva visszaül korábbi, korlátlan, *határvidék nélküli* önmagára.

1.2. Az ideológia központi szerepe az értelmezésben²²

Az egyén boldogulásának sikerét hirdető modellekkel szemben, Zizek azoknak a modelleknek a fontosságát hangsúlyozza, melyek a kudarcra ítélt ember boldogulási lehetőségeit írják le. A siker-modelleknél Habermas sokirányú, folyamatos kommunikáció-elmélete áll szemben Foucault-val, aki az egyénnek a közösség segítsége nélküli boldogulási lehetőségeit írja le. A kudarc-modelleknél Althusser ideológiai államapparátusának támogatói vitáznak Lacan követőivel, aki szerint a Szimbolikus soha nem érheti el a Valóst, azaz az egyén vágyai soha nem teljesülnek.

Az althusseri elmélet²³ azt mondja ki, hogy a logika működését áthatja az ideológia. Az ideológia már az értelmezés folyamatába beépül, ezért az egyénnek nem áll módjában, hogy ideológiáktól mentesen gondolkodjon. A különféle társadalmi intézmények mind segítik az ideológiák átadását, melyek internalizálása már a szocializációval megkezdődik.

Zizek megerősíti azt az althusseri tételt, miszerint az ideológiamentes gondolkodás lehetetlen. Egyrészt azért, mert lacani értelmezésben az erre irányuló vágy soha nem teljesül. Másrészt azért, mert az ideológiamentes gondolkodás maga is egy *idea*: mint ilyen, nyelvi megfogalmazásának pillanatában kiürül és csupán korábbi önmagára utal vissza.

21 A konstitutív külsőről lásd Butler i. m. 16-17. p.

22 Lásd Zizek i. m. XXIII-XXIX. p.

23 Althusser elméletével kapcsolatban lásd Zizek i. m. XXIV. p.

1.3. A hegemonia működése a politikai diskurzusban²⁴

Ernesto Laclau és Chantal Mouffe a marxizmus egyfajta dekonstrukcióját kezdik meg, arra hivatkozva, hogy az elmélet számos összetevőjét újra kell értelmezni: a munkához köthető szubjektumfogalmat, az osztályalapú társadalmat, a tőkén alapuló társadalom fejlődésének irányát; sőt, maga a kommunizmus sem bizonyult ellentétek nélküli, átlátható társadalmi rendnek. Míg Marx elméletében e társadalmi rend alapja az egység, a kizárólagosság, Laclau és Mouffe arra mutat rá, hogy ezzel ellentétes folyamatok működnek: a háttérben számtalan diskurzus, pluralitás figyelhető meg; a belső viszonyok heterogének és ellentmondásosak. Éppen ez a sokszínűség a rendszer fenntarthatóságának alapja.

Az, hogy egy ilyen sokszínű rendszerben egyetlen diskurzus, egyetlen kizárólagos ideológia létezik, csak tettetés, egy mesterségesen előidézett percepció. A háttérben bizonyos intézmények, diskurzusok előtérbe helyezése és a többi ideológia elnyomása áll; ezt a folyamatot a *hegemonia* mozgatja. A munka, a társadalom és a történelem Marxnál látható egyértelmű egymásra utaltsága helyett a *hegemonia* egymást kiegészítő és laza kapcsolódásokat tételez fel. A *hegemoniára* építve a társadalom belső konfliktusai összetettségükben, redukció nélkül értelmezhetők.

Laclau és Mouffe egyik központi tétele, hogy a politikai térben a diskurzust a *hegemonia* vezérli. Egy politikai csoport úgy jeleníti meg magát a diskurzusban, mint aki képes arra, hogy az adott politikai célt annak teljességében képviselje; egyben azt a képzetet kelti, hogy képes a célt tökéletesen megvalósítani. Ehhez elengedhetetlen egyfajta bizonytalanság, határozatlanság, amelyet a *hegemonia* úgy használ fel, hogy a diskurzusban bizonytalanul, nem kellően definiált elemeket lazán egymáshoz kapcsolja. Ezeknek a laza kapcsolódási pontoknak a halmozásával képes arra, hogy a politikai csoport saját céljait összekapcsolja a diskurzus résztvevőinek céljaival és végül a két célt *látszólag* egyesítse. A *hegemonia* működése tehát az ideológia kialakulásának alapja.

²⁴ Lásd Laclau, Ernesto – Mouffe, Chantal: *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics. Second Edition.* Verso, New York NY, 2001. VII-XIX. p., 1-5 p.

1.4. A politikai jelölő performatív jellege²⁵

Butler szerint a diskurzus performatív jellege a társas normák állandó ismétlődésében érhető tetten. A diskurzusban megfigyelhető a hatalom szabályozó tevékenysége, ahogy a fogalmakkal műveleteket végez: láthatóvá teszi őket (azzal, hogy a hatalom megnevezi a fogalmat), vagy tiltás útján elrejti őket. A tiltás azzal jár, hogy a fogalmak egy adott köre nem jön létre: a diskurzus konstitutív külsejére helyeződik ki és az ismétlés miatt folyamatosan a diskurzuson kívül is marad. A performativitás ebben az esetben nem más, mint egy szabályozó erő, amely ismétlés és kizárás útján fejt ki hatását.

Zizek *idea*-értelmezésére utalva, Butler azt állítja, hogy a politikai diskurzusban egy idealizált identitás jön létre. Ez az idealizált identitás ernyőként működik, egy olyan jelölőként, amely alatt a politikai csoport egyesülni képes. A politikai jelölő valójában egy üres jel, ami az idealizált identitás ígéretét nyújtja. Ám idealizált jellege miatt (a lacani képzeteshez hasonlóan), egy olyan egységre, egyesülésre vonatkozó elvárást ébreszt, ami nem érhető el.

Laclau és Mouffle *hegemónia*-fogalmának butleri értelmezése szerint a hatalom képes arra, hogy a lazán összekapcsolt jelölőknek az egymás közötti viszonyát folyamatosan változásban tartsa úgy, hogy közben a politikai csoport célja változatlan marad. Ezzel az adott ideológia fenntarthatóvá válik, miközben az alapjául szolgáló politikai jelölők viszonya a háttérben *folyamatosan változik* és követi a közvélemény aktuális igényeit.

Ebben a rendszerben a hatalom egyik jelölőt sem határozza meg részletesen. Egyrészt a meghatározás tartalma egy folyamatosan újraírt kizárás, ami az adott fogalom tiltott ellenpárját a konstitutív külsőre helyezi ki. Másrészt a hatalom a jelölő kimondott jelentését (a belsejét) is folyamatosan újraírja, ezzel a jelölőt állandó változásban tartja. A politikai csoportoknál általános gyakorlat a jövő idealizálása. Az idealizálás segít abban, hogy akár egy fogalom is új, idealizált jelentést kapjon. Az állandó ismétlés miatt a fogalom *folyamatosan újraíródhat*, vagyis a belsejét és a külsejét elválasztó határ fellazul: a *határvidéke* folyamatos mozgásba jön. Ez az a módszer, amivel a tiltott fogalmak kikerülhetnek az elnyomott helyzetből és elfogadott jelentésként bekerülhetnek a diskurzusba.

25 Lásd Butler i. m. 187-193. p.

2. Elemzés

Az elemzést az Európai Unió genderstratégiájának áttekintésével kezdem. A stratégia elemeit, ideológiai céljait a továbbiakban üres jelölőként kezelem. A második fejezetben megmutatom, hogy a nemzeti reformprogramok milyen eszközökkel próbálják lebontani a férfidominanciát. Ezt követően, a harmadik fejezetben az Európa 2020 indikátorokat elemezve megvizsgálom, a központi stratégia, mint üres jelölő, a performativitás szabályai szerint kiváltja-e nemzeti szinten a fogalmak újraírását. Az újraírás egy másik példaként a negyedik fejezetben rámutatok, hogy az új média miként segítheti a nők bevonását a politikai térbe. Az elemzés befejező, ötödik fejezetében, a másodelemzést folytatva felsorolok néhány internetes oldalt, amely az újraírás további példaként igazolhatja a jelölők, a politikai fogalmak performativitását.

2.1. Az Európai Unió genderstratégiája²⁶

A nők és férfiak közötti egyenlőségre vonatkozó, 2010-2015-re érvényes stratégiát az Európai Bizottság fogalmazza meg 2010. szeptember 21-én. Bevezetőjében azt hangsúlyozza: az egyenlőtlenség azon kívül, hogy sérti az alapvető jogokat, a tehetségek pazarlása miatt gazdasági kockázatot jelent. Kiemeli a nemi szerepek meghatározó jellegét a legfontosabb személyes döntésekben és erre hivatkozva követeli, hogy a nők és a férfiak egyenlő választási lehetőséget kapjanak e döntéseik előtt. Több, a nők egyenjogúságát érintő ENSZ-egyezménnyel összhangban, öt célt jelöl ki az Európai Unió számára.

A nők és férfiak egyenlő mértékű gazdasági függetlensége a Bizottság értelmezésében a nők munkaerő-piaci részvételének növelését jelenti. Ennél a célnél jelenik meg a munka és a magánélet közötti jobb egyensúly, a női vállalkozók, a bevándorló nők támogatásának igénye.

Az egyenlő és egyenlő értékű munkáért járó egyenlő díjazás a bérezésben jelentkező különbség, az elszegényedési kockázat problémakörét tárja fel és rámutat a munkaerő-piaci

26 Lásd A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A nők és férfiak közötti egyenlőségre vonatkozó stratégia 2010-2015 (COM/2010/491 végleges). In: *Az Európai Unió Hivatalos Lapja* C121/20. Az EU Kiadóhivatala, Luxemburg, 2011. 54. p.

szegregációra, amely a „férfi szakmák” és a „női szakmák” fogalomkörében, valamint ezek jelentősen eltérő bérszínvonalában érhető tetten. Az, hogy a nők a családi kötelezettségekben aránytalanul nagyobb részt vállalnak, gátolhatja szakmai fejlődésüket, hátrányosan hathat a bérezésükre és a nyugdíjukra, azaz elszegényedésükhöz vezethet.

A döntéshozatalban elérendő egyenlőség azt az ellentmondást igyekszik orvosolni, hogy a döntéshozatali munkakörben dolgozó nők száma kiugróan alacsony. A gazdaságban, a tőzsdén jegyzett vállalatok igazgatósági tanácsaiban arányuk 10%, az igazgatósági tanácselnökök között pedig 3%. Ugyanez a kedvezőtlen arány a politikában a parlamenti képviselők és a kormánytagok tekintetében is megfigyelhető. A tudományos életben hasonlóan kedvezőtlen a nők helyzete.

Méltóság, sérthetetlenség és a nemi alapú erőszak megszüntetése: ez a cél a családon belüli erőszak, a szexuális zaklatás, az erőszakos közösülés, valamint olyan ártalmas hagyományok ellen lép fel, mint a női nemi szervek megcsonkítása és a kényszerházasság. A nők elleni fizikai erőszak az Európai Bizottság szerint az európai nők 20-25%-át érinti, míg a nemi szerv megcsonkítását közel fél millió európai nő szenved el.

A nemek közötti egyenlőség biztosítása a külpolitikában az Európai Unió külpolitikai tevékenységén keresztül kívánja javítani a nők helyzetét harmadik országokban. Tagjelölt országok esetében az EU elvárja az egyenlőség alapelveinek elfogadását. A szomszédos országokkal közös cselekvési terveket dolgoz ki. A harmadik országokkal kötött kereskedelmi megállapodásokba beépíti a megkülönböztetés tilalmának követelményét. Szerepet vállal konfliktusok kezelésében, melynek során törekszik a nők védelmére.

A horizontális kérdések vizsgálatával a stratégia az öt cél közös területeit elemzi. A merev nemi szerepek átalakítását célozza, a férfiak cselekvő közreműködésével; emellett a jogszabályi környezet folyamatos felülvizsgálatát és a nemen alapuló megkülönböztetés elleni jogszabályok megalkotását írja elő. Foglalkozik még a nemi identitással összefüggő problémákkal; az EU csúcsszervei (Parlament, Tanács) és a szociális partnerek, civil szervezetek között pedig párbeszédet, rendszeres egyeztetést irányoz elő.

A zizeki elméleti keretben szemlélve, a genderstratégia diskurzusba helyezése egy jövőképet mutat fel, mely a férfiak és nők egyenlőségén alapul. Ez a jövőkép rövidtávon elérhetetlen, hiszen a megvalósítást súlyos problémák nehezítik. A problémák megoldásához

társadalmi csoportok viszonyát, a férfiak és nők internalizált viselkedésmintáit kell átrendezni. Teljesül tehát a zizeki feltétel: megjelenik a genderstratégia *potenciálja*, az a képessége, hogy vágyat kelt; jelölőként egy távoli, tökéletes állapotra utal.

Az Európai Bizottság az öt cél felsorolásával adja a genderstratégia definícióját: részletezi, kibontja a stratégia tartalmát. Ám a kibontás, a célok felsorolása *redukció* is egyben, melynek során az általános fogalom az öt célterületre fogyatkozik. A definíció aktusa után a stratégia kizárólag az öt cél megvalósításáról szól, minden további lehetséges cél *törlődik*. A definíció az öt céllal írja körül az ideát, létrehozva annak konstitutív külsejét. Mivel az öt cél az idea külsejére vándorol, a többi lehetséges cél pedig törlődik, a genderstratégia *üres jelölőként* működik tovább.

2.2. A nemzeti reformprogramok

Ebben a fejezetben a genderstratégia megvalósulását vizsgálom meg az Európai Unió tagállamaiban; több, az Európai Parlament megrendelésére készült kutatás másodelemzésével, a nemzeti reformprogramok vonatkozó pontjait értelmezem. Az elemzésben eltérő térségekből (Közép-, Dél-, Kelet- és Észak-Európából) öt tagállamra és hatodikként Magyarországra térek ki. Az elemzés során megvizsgálom, mi az a problémakör, amit a tagállamok programjaikkal kezelni kívánnak; melyek azok a gender-sztereotípiák, amelyek lebontásával a nemek közötti egyenlőség fokozható. Az elemzés e szakaszában az uniós és a nemzeti szint, a központi stratégia és a reformprogramok kapcsolatát vizsgálom. Ez a kapcsolat igazolná, hogy (1) a stratégia által támasztott elvárás, a *potenciál* váltja ki a nemzeti intézkedési tervet; (2) az intézkedési tervvel megkezdődik a normák közelítése az stratégiában megjelenített ideális állapothoz. A felhasznált tanulmány az öt tagállam esetén 2011. évi, Magyarország vonatkozásában 2012. évi tényadatokat tartalmaz.

2.2.1. Ausztria²⁷

Az osztrák munkaerőpiac gender-szempontról erősen szegmentált. A nők foglalkoztatási helyzete számos területen javítható: (1) a részmunkaidős foglalkoztatás jelentősen eltolódott a nők irányába; férfiak alig dolgoznak részmunkaidőben. (2) Jelentős, 16,5%-os jövedelemkülönbség figyelhető meg a gyermekkel rendelkező nők hátrányára a férfiakkal szemben. Ugyanez a különbség a gyermektelen nők és a férfiak között nem áll fenn. (3) A 45 év feletti nők alig vannak jelen a munkaerőpiacon. (4) A nők jellemzően az alacsony bérezésű állásokban dolgoznak. Emiatt a nemek között 25,4%-os bérszakadék figyelhető meg. (5) A hagyományos szerepmodellek túlsúlyát mutatja, hogy a férfiak hivatalosan alig vesznek részt a gyermekek gondozásában: az első két évben szinte kizárólag a nők maradnak otthon a gyermekkel. Ezzel párhuzamosan, kevés a bölcsődei férőhely.

A nemzeti reformprogram elsősorban a bérszakadék felszámolására összpontosít. A 150 főnél nagyobb létszámot foglalkoztató vállalatok részére fokozatosan előírják az egyenlő bérezést, melyről a vállalatoknak jelentést is kell készíteniük. Ugyanakkor, a reformprogramban nem szerepel az apák gyermekgondozásra való ösztönzése. Ausztria kötelezettséget vállalt, hogy nemzeti jogszabályaiban megjeleníti a nemek közötti egyenlőség követelményét, de ez csak részben teljesül, mert a nemzeti reformprogram gender-szempontról kizárólag a foglalkoztatás problémakörét tárgyalja.

Az uniós és a nemzeti szint kapcsolatát illetően elmondható, hogy a nemzeti reformprogram megfelel a stratégia első és második céljának (a nők gazdasági függetlensége; egyenlő munkáért egyenlő díjazás); az intézkedési terv közelíti Ausztria normarendszerét az ideális állapothoz azzal, hogy csökkenti a nemek közötti különbséget a foglalkoztatásban és a bérezésben.

27 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Analysis of Five National Reform Programmes 2012 Regarding the Pursuit of the Union's Gender Equality Objectives*. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2012. 89-95. p.

2.2.2. Görögország²⁸

A görög gender-helyzetet súlyos problémák jellemzik, melyek közül a legjelentősebb a bérszakadék, ami közrejátszik a szürkegazdaság és egy párhuzamos, informális szociális háló fenntartásában. (1) A foglalkoztatási szakadék a nemek között négy év alatt öt százalékkal csökkent, de még is 22,5% (EU átlag: 12,7%). (2) A nemek közötti bérszakadék általános jelenség és 25,5%-on áll. (3) A nyugdíjszakadék a nemek között 34%-os, mely a kor növekedésével tovább fokozódik. A nők nyugdíja a férfiakéhoz viszonyítva, a kor előrehaladtával egyre csökken. (4) A nemi szerepek erősen rögzítik a férfidominanciát. A nők 59%-a egyetért azzal, hogy ha otthoni ápolásra van szükség, a férfi helyett inkább a nő hagyja ott az állását.

A nemzeti reformprogram a gazdasági válságkezelésre összpontosít, abban a gender-szemponatok nem kapnak központi szerepet. Ezért az intézkedések csak közvetetten hatnak a nemek közötti egyenlőségre. Ilyen kedvező intézkedés, hogy (1) elindultak a kiegészítő nyugdíjpénztárak, melyekkel csökkenthető az elszegényedő idős nők aránya. (2) Csökkentik a gyógyszeriparban elérhető nyereséget, ami csökkenő gyógyszerárakhoz vezet. (3) Jövedelemhatárhoz kötik a szociális ellátásokat. Ez javítja a szegény idősök között felülreprezentált nők helyzetét.

Az uniós és a nemzeti szint kapcsolatát illetően elmondható, hogy a nemzeti reformprogramban megjelenik a stratégia első célja (a nők gazdasági függetlensége); az intézkedési terv közelíti Görögország normarendszerét az ideális állapothoz azzal, hogy csökkenti a nemek közötti különbséget az elszegényedő idősök között.

28 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Analysis of Five National Reform Programmes...*, 98-106. p.

2.2.3. Olaszország²⁹

Olaszországban a két legnagyobb probléma, hogy (1) a nők alig vannak jelen a munkaerőpiacon, illetve (2) az otthoni ápolást, család- és gyermekgondozást szinte kizárólag a nők végzik. Ez különös módon torzítja a mutatókat: alig mérhető a munkaköri szegregáció, a nemek közötti bérszakadék. A nők otthonmaradását az is erősen ösztönzi, hogy hiányzik a gyermekgondozási intézményhálózat, így ezt a feladatot a nők, otthon maradván végzik el. Az új esélyegyenlőségi törvény kifejezetten tiltja a bérezés, a nyugdíjazás, az életpálya területén történő megkülönböztetést, ösztönzi az apák által végzett gyermekgondozást, a nők vállalkozóként való működését és a nők részvételét a politikai életben. A jogi környezet támogatja a rugalmas munkaidő-beosztást, ez a nők foglalkoztatását is segíti.

A nemzeti reformprogram a nők munkaerő-piaci problémái közül nevesíti a fiatal nők munkanélküliségét; a gyermekgondozási támogatások problémakörét; azt, hogy a jelenlegi támogatási rendszer nem ösztönzi a nőket munkavállalásra; a gyermekgondozási intézményhálózat hiányosságait; azt, hogy a férfiak jellemzően alig vesznek részt a házimunkában és a gyermekgondozásban. A részmunkaidős foglalkoztatásban dolgozó nők aránya emelkedik, de még mindig az EU átlaga alatt marad. A reformprogram intézkedéseket tartalmaz a nők foglalkoztatásának növelésére; a nők nyugdíjkorhatárának növelésére; a munka és család egyensúlyának javítására; a nők vállalkozóként való működésének támogatására. A tervek között szerepel, hogy az apák számára kötelezően előírják a gyermekgondozást; a közintézményekben női dolgozói kvótát vezetnek be; csökkentik a nők foglalkoztatásának közterheit; utalványt vezetnek be, mellyel gyermekgondozó szolgáltatás vehető igénybe; valamint támogatják a gyermekgondozás alatt otthonról végezhető távmunkát.

Az uniós és a nemzeti szint kapcsolatát illetően elmondható, hogy a nemzeti reformprogram megfelel a stratégia első céljának (a nők gazdasági függetlensége); az intézkedési terv közelíti Olaszország normarendszerét az ideális állapothoz azzal, hogy csökkenti a nemek közötti különbséget a foglalkoztatásban.

²⁹ Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Analysis of Five National Reform Programmes...*, 109-115. p.

2.2.4. Lengyelország³⁰

A lengyel genderpolitika fő cselekvési területe a nők gazdasági függetlenségének növelése. A fő problémák: (1) a nemek közötti foglalkoztatási szakadék, amely a 20-64 éves korcsoportban 14,6%-os a nők hátrányára. Az 55+-os korcsoportban ugyanez a szakadék 20,5%-ra emelkedik. A foglalkoztatási arányszámot jelentősen befolyásolja a nők és férfiak eltérő nyugdíjkorhatára (statisztikai átlagban 59 és 62 év). (2) A 20-49 éves korcsoportban a gyermekes nők foglalkoztatási rátája 5%-kal alacsonyabb, mint a gyermeket nem nevelő nőké. (3) A munkaképes korú (20-64 éves) nők munkanélküliségi rátája 1,4%-kal magasabb, mint a férfiaké. A 15-24 éves fiataloknál még rosszabb a helyzet: a nők és a férfiak közötti különbség 5,3% a nők hátrányára. (4) A bérszakadék mértékét mutatja, hogy a nők órabére 9%-kal, bruttó fizetésük 17,7%-kal alacsonyabb, mint a férfiaké. (5) A szegénységi kockázat területén is jelentős a nemek közötti különbség: bár a teljes népességet tekintve a nők hátránya 1,1%, a 65+-os korcsoportban ez a különbség 9%-ra emelkedik. Az oktatás területén a férfiak vannak hátrányos helyzetben: a korai iskolaelhagyók aránya férfiaknál 7,4%, míg a nőknél 3,8%; a felsőoktatásban a férfiak 30,3%-a, a nők 43,5%-a vesz részt.

A nemzeti reformprogram intézkedései: (1) a nyugdíjkorhatár egységesítése; a 30 év alattiak és az 50 év felettiak foglalkoztatásának segítése; a munka és család egyensúlyának javítása. (2) Külön program indult a bölcsődei hálózat bővítésére, 10 millió euró éves költségkerettel. Emellett egy másik program 10000 fő hivatásos gyermekgondozóként való foglalkoztatását támogatja. A további célok között szerepel a gyermekgondozási intézményrendszer fejlesztése; a férfiak bevonása a gyermekgondozásba; a nemek közötti bérkülönbség csökkentése; az oktatási és foglalkoztatási szegregáció csökkentése.

Az uniós és a nemzeti szint kapcsolatát illetően elmondható, hogy a nemzeti reformprogram megfelel a stratégia első céljának (a nők gazdasági függetlensége); az intézkedési terv közelíti Lengyelország normarendszerét az ideális állapothoz azzal, hogy csökkenti a nemek közötti különbséget a foglalkoztatásban.

30 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Analysis of Five National Reform Programmes...*, 118-126. p.

2.2.5. Svédország³¹

A svéd munkaerő-piac aktuális gender-problémái: (1) jelentős a nemek közötti szegregáció: a férfiak és nők eltérő gazdasági szektorokba tömörülnek. Ezen belül a férfiak a jobban fizető, a nők a kevésbé megfizetett álláshelyeket töltik be. (2) A nemek közötti foglalkoztatási szakadék változó képet mutat: a 20-49 éves, gyermektelen nők és férfiak között 1,9%; ugyanez az arány a 20-64 éves, EU-n kívülről Svédországba bevándorló férfiak és nők között 22%. (3) A nők jóval nagyobb számban vesznek részt részmunkaidős foglalkoztatásban (37,4%), mint a férfiak (10,9%). (4) A nemek közötti bérszakadék a teljes népességre nézve 14,1%.

A nemzeti reformprogram intézkedései között szerepel (1) a nők munkakörülményeinek részletes vizsgálata, mivel a nők számos esetben a kedvezőtlen munkakörülmények miatt nem tudnak elhelyezkedni. Ez a program az egészségre kevésbé káros, biztonságos munkahelyek számának bővítését is célozza. (2) A vendéglátóipari szektorban csökkentették az ÁFÁ-t. Mivel ebben a szektorban, Svédországban nagyrészt nők dolgoznak, ez az intézkedés a munkahelyteremtő hatás miatt csökkenti a női munkanélküliséget. (3) 10 millió eurós program indult a vállalkozói és a tudományos szektorban dolgozó nők támogatására. (4) Az oktatás területén indult program az érettségi utáni szakképzést támogatja. Az a tapasztalat, hogy az e programban szakképesítést szerzők 90%-a rövid időn belül állást talál. Mivel az itt szerezhető szakképesítések olyan szakmákat érintenek, ahol jellemzően nők dolgoznak (például az ápolási szektorban), ez az intézkedés szintén a női munkanélküliséget csökkenti. (5) A nők elszegényedését gátló intézkedések egyike a romákra vonatkozó program, amely közülük is a szegénysorban élő és diszkriminációnak kitett csoport segítségét célozza; a romáknak ebbe a csoportjába pedig jellemzően nők (és gyerekek) tartoznak.

Az uniós és a nemzeti szint kapcsolatát illetően elmondható, hogy a nemzeti reformprogram megfelel a stratégia első céljának (a nők gazdasági függetlensége); az intézkedési terv közelíti Svédország normarendszerét az ideális állapothoz azzal, hogy csökkenti a nemek közötti különbséget a foglalkoztatásban.

31 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Analysis of Five National Reform Programmes...*, 129-134. p.

2.2.6. Magyarország³²

A Magyarországról szóló 2013-as országjelentés szerint a *gender-sztereotípiák jelenléte* Magyarországon jelentős probléma: a magyarok minden más EU-tagállamnál konzervatívabb nézeteket vallanak a nők társadalmi szerepéről. A közvélemény szerint egyértelmű, hogy inkább a férfiak dolgozzanak, mint a nők; a nők inkább a családgondozásban töltsenek be központi szerepet. A 2010-ben hivatalba lépett konzervatív kormány inkább erősíti ezeket a sztereotípiákat, ahelyett, hogy lebontaná őket. Például, egy kormányrendelet (221/2010) az óvodai nevelés céljainak felsorolásánál a gender-sztereotípiák elleni küzdelem feladatát lecseréli az előítélet-mentes nevelésre; az általános iskolai nevelés céljainál pedig az erkölcsi és vallási nevelésre, valamint a családi életre való felkészítésre. A jelenlegi politikai és jogszabályi környezet a nőket elsősorban anyaként és feleségként kezeli.

A *nők gazdasági függetlenségét* érinti az új Munka törvénykönyve (2012. évi LXXVI tv.), mely garantálja az azonos bérezést, ugyanakkor nem követeli meg a munkáltatóktól esélyegyenlőségi terv létrehozását. A fő problémák: (1) a nők munkanélkülisége az EU tagállamok közül Magyarországon az egyik legmagasabb: a munkaképes korú nők 56%-a dolgozott 2012-ben. E mutató javítását a minisztérium külön programokkal, az EU Strukturális Alapjából lehívott források bevonásával végzi. (2) A gyermekes és nem-gyermekes anyák foglalkoztatási arányszáma közötti szakadék EU-viszonylatban a második legnagyobb. E szakadék a csökkentése céljából számos intézkedéssel ösztönzik a kisgyermekes anyák visszatérését a munkaerő-piacra: például az új Munka törvénykönyve kötelezi a munkáltatót, hogy a gyermek hároméves koráig mindkét szülő számára tartsa fenn a részmunkaidős foglalkoztatás lehetőségét. (3) A részmunkaidős foglalkoztatás alapvetően hiányzik a magyar munkaerő-piacról. Az Eurózónában (17 tagállam) a nők 36%-a dolgozott részmunkaidőben, ezzel szemben Magyarországon 9,7%. (4) A nők alacsony foglalkoztatási szintjéhez az is hozzájárul, hogy alacsony az 55 éven felüli dolgozó nők száma. Az EU-ban (28 tagállam) az 55-64 év közötti nők 42%-a dolgozik, ezzel szemben Magyarországon 32%. (5) A nemek közötti bérszakadék 18%, ezzel az EU átlaghoz (16,2%) közeli szinten áll, ám öt

32 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *The Policy on Gender Equality in Hungary. Update 2013*. Publications Office of the European Union, Luxemburg, 2013. 5-12. p.

éve folyamatosan nő. A munkaköri és szektoros szegregáció is fokozódik. A problémát ezen a téren az okozza, hogy sem a bérszakadék, sem a szegregáció csökkentésére nem létezik kormányzati cselekvési terv. (6) A Humánerőforrás Minisztériumon belüli Esélyegyenlőségi Igazgatóságot megszüntették. A nők foglalkoztatásával kapcsolatos intézkedéseket egy kormány megbízott irányítja a Nemzetgazdasági Minisztérium Munkaügyi Igazgatóságán. A nemek közötti egyenlőséggel foglalkozó kormányzati létszám tehát tovább csökken.

A döntéshozatalban való egyenlő részvétel illetően elmondható, hogy (1) 2010-ben 35 nőt választottak meg parlamenti képviselőnek, ami a képviselők 9%-a; ez az arány az EU-ban a legalacsonyabb. A helyi önkormányzatokban és az Európai Parlamentben a magyar női képviselők száma ennél valamivel magasabb. (2) A női képviselői kvóta bevezetésére két kísérlet történt (2007-ben és 2011-ben), de mindkettő lekerült a napirendről. Két politikai pártnál él kvótarendszer: a Magyar Szocialista Párt az országos listájára 20%-os női kvótát vezetett be; az LMP országos listáján pedig sorrendben váltakozva szerepelnek nő és férfi jelöltek. (3) A kutatások azt mutatják, hogy a közvélemény részéről nincs igény a nők politikai szerepvállalására; emellett nincs is olyan jogi szabályozás, ami ebben az irányban hatna. (4) A 2014-től alkalmazandó új választójogi törvény is a női szerepvállalás ellen hat: egyrészt, növeli a közvetlenül megválasztott képviselők szerepét és csökkenti a kiegyenlítő, listás helyek számát; másrészt, a képviselők számát is csökkenti. (5) Nem létezik olyan hatályos jogszabály, amely politikai téren szabályozza a nemek közötti egyenlőséget. (6) A 2010-ben hivatalba lépett kormány tíz tagja között egy nő található, aki nem a nemek közötti egyenlőségért, hanem a nemzeti fejlesztési programokért felelős.

A nők elleni erőszak visszaszorításában jelentős tényező, hogy (1) Magyarország tranzitország, ezért az emberkereskedelem, a prostitúció elleni fellépés kiemelt fontosságú. Ennek ellenére, ezen a területen a civil segélyszervezetek működése a meghatározó, az állami intézményrendszer hiányos. A civil szervezetek jelentése szerint mind az állami fellépést, mind a bírói ítélekezést a tapasztalathiány jellemzi. A Belügyminisztérium nemrég segélyvonalat és holnapot indított, ami az információszerzést segíti, de a rendszerszintű intézkedéscsomag 2012-ben még nem született meg. (2) A családon belüli erőszak kérdésében, a házastársak közötti erőszakot 1997-től törvény bünteti, de alig néhány ítélet született. Maga a családon belüli erőszak 2013. júliusától számít bűncselekménynek.

Magyarországon még nem hatályos az Európai Tanácsnak a nők elleni és családon belüli erőszak megelőzésére és kezelésére irányuló (CETS 210 számú) egyezménye. A probléma kezelését az állami szervek egy segélyvonal üzemeltetésével oldják meg; az áldozatok gondozását civil segélyszervezetek végzik a nagyvárosokban.

A munka és a magánélet egyensúlyát tekintve, (1) a gyermekgondozást illetően elmondható, hogy a 3 év alatti gyermekeknek alig 10%-a jár bölcsődébe, többségüket az anyák otthon gondozzák. Ez jelentősen elmarad az EU által kitűzött 33%-os célszinttől. A 3-6 éves korú gyerekeknél a helyzet jóval kedvezőbb, 2013-tól kötelező az óvodai beiratkozás. (2) A szülés utáni szabadságolási és támogatási rendszer fejlettségi szintje átlagon felüli. Ide tartozik a biztosítottaknak szóló GYED és a biztosítással nem rendelkezők számára elérhető GYES és GYET. A nők 24 hetes szülési szabadságra mehetnek, majd másfél évig otthon maradhatnak a gyermekkel. Ebbe a rendszerbe bizonyos mértékig a férfiak is beléphetnek. A támogatási idő alatt tilos a munkavégzés és a rendszer garantálja az utolsó munkahely megtartását. A rendszer kérésre egy évvel meghosszabbítható, ám ekkor már csökkentett összegű támogatási szint érvényes. Fontos megjegyezni, hogy a hároméves támogatási rendszer a munkaerő-piacról kivonja a gyermekvállaló nőket, ahelyett, hogy részmunkaidős foglalkoztatásukat ösztönözné. (3) Az atipikus foglalkoztatás nem működik megfelelően: bár a jogszabályi környezet megengedi, a gyakorlatban nem kínálnak részmunkaidős állásokat a munkáltatók.

A Magyarországról alkotott képet ellentmondásos ügyek árnyalják: (1) a prostitúciót 1993-tól törvény engedélyezi, az önkormányzatokat pedig arra kötelezi, jelöljenek ki különleges övezeteket a prostitúciós tevékenység számára. A prostituáltak egyéni vállalkozóként működnek és adóznak; számukra háromhavonta kötelező az egészségügyi szűrés. A problémát fokozza, hogy az önkormányzatok nem jelölik ki a prostitúciós övezeteket, a prostituáltak pedig rendőri visszaélésekre panaszkodnak. (2) A szexuális egészséghez való jogot illetően, a fogamzásgátló gyógyszerekhez csak korlátozottan lehet hozzáférni: egy adag 3000 Ft-ba kerül, ezért a legszegényebb nők számára nem elérhető. A nemzetközi gyakorlattal ellentétben, vészhelyzetben csak az orvos írhat fel ilyen gyógyszert, ami késleltetett hozzáférést jelent; a biztosítással nem rendelkezőket pedig kizárja a hozzáféréstől. Az abortuszhoz való hozzáállás a jogvédő csoportok szerint a patriarchális

sztereotípiákat erősíti: a kötelező orvosi vizsgálatot a nők egy része a döntésben való korlátozásként éli meg. Az abortusz-kérdést tovább bonyolítja, hogy a 2011-ben hatályba lépett Alaptörvény a magzatot a fogantatás pillanatától kezdve védi. Jogászai körökben aktuális vitatéma, hogy ennek milyen hatása lesz az abortusz jogi szabályozására. Emellett, a 2010-ben hivatalba lépett kormányzat a nemzetközi szervezetek ajánlásait figyelmen kívül hagyva, csak a műtéti beavatkozást engedélyezi, a gyógyszeres abortuszt nem. Ezért jelentős azoknak a nőknek a száma, akik szomszédos országba utaznak gyógyszeres abortusz céljából. A kormányzat ezzel párhuzamosan, hivatali ideje alatt két abortusz-ellenes médiakampányt szervezett, valamint az egészséges terhesség, a szoptatás, a családi élet fontosságát és a hagyományos családmódot hirdeti az iskolákban. A magyar nők terhességhez kapcsolódó döntési szabadsága tehát jelentős mértékben korlátozott, mind jogszabályi szinten, mind az intézményrendszer működését tekintve.

Az uniós és a nemzeti szint kapcsolatát illetően elmondható, hogy a nemzeti reformprogramban megjelenik a stratégia első és negyedik célja (a nők gazdasági függetlensége; nemi alapú erőszak visszaszorítása); az intézkedési terv közelíti Magyarországnormarendszerét az ideális állapothoz azzal, hogy lehetőséget teremt a nemek közötti foglalkoztatási különbség csökkentésére és a nemi alapú erőszak visszaszorítására. Hozzá kell tenni, hogy a meghozott intézkedések hatékonysága elmarad a többi tagállamban tapasztalttól.

2.3. Az Európa 2020 indikátorok³³

Az Európai Tanács 2010-ben fogadta el az Európa 2020 stratégiát, ami az EU-nak a válságból való gyors kilábalását és fenntartható, versenyképes növekedési pályára állítását célozza meg. A stratégia öt fő célt tűz ki, ezeket cselekvési tervekkel nemzeti szintre kell átültetni és nyolc indikátorral mérni kell a teljesülésüket. Az indikátorok közül három a nemek közötti különbséget is méri: (1) a foglalkoztatottak aránya a teljes népességben; (2) a korai iskolaelhagyók aránya; (3) a felsőfokú oktatásban résztvevők aránya. A következőkben ezt a három indikátort vizsgálom meg, azt keresve, hogy ezeken a területeken (1) kimutatható-e kedvező irányú elmozdulás a nők helyzetében; (2) a nők előnyére változik-e a férfiak és nők

33 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Analysis of Five National Reform Programmes...*, 15-20. p.

közötti szakadék. A kedvező irányú elmozdulás igazolná azt, hogy a központi stratégia, az üres jelölő tagállami szinten a férfidominancia ellen hat és az egyenlőségre alapozva újraírja a társadalmi normákat, azaz érvényesül a politikai jelölők performativitása.

2.3.1. Ausztria³⁴

Ausztriában a 2007-2011-es időszakot vizsgálva, a 20-64 éves korcsoportban a nők foglalkoztatási rátája 2,4%-kal javul, a nemek közötti szakadék 3,2%-kal csökken. A 18-24 éves korcsoportban a korai iskolaelhagyó nők aránya 2,3%-kal csökken, a nemek közötti szakadék 0,3%-kal csökken. A 30-34 éves korcsoportban a felsőfokú végzettséggel rendelkező nők aránya 4%-kal növekszik, a nemek közötti szakadék 2007-ben 1,3% a nők hátrányára, 2011-ben 1,4% a nők előnyére.

Összefoglalva elmondható, hogy Ausztriában mindhárom területen csökken a nők hátrányos helyzete, sőt, a felsőfokú képzés területén a nők megelőzik a férfiakat.

2.3.2. Görögország³⁵

Görögországban a 2007-2011-es időszakot vizsgálva, a 20-64 éves korcsoportban a nők foglalkoztatási rátája a férfiakénál (9,3%) kisebb mértékben, 3%-kal romlik, a nemek közötti szakadék 5,9%-kal csökken. A 18-24 éves korcsoportban a korai iskolaelhagyó nők aránya 0,5%-kal csökken, a nemek közötti szakadék 2%-kal csökken. A 30-34 éves korcsoportban a felsőfokú végzettséggel rendelkező nők aránya 4,4%-kal növekszik, a nemek közötti szakadékot tekintve, a nők 2,2%-kal tovább növelik előnyüket a férfiak előtt.

Összefoglalva elmondható, hogy Görögországban, (1) bár a foglalkoztatásban mindként nemnél visszaesés látható, a nők hátránya és a nemek közötti szakadék csökken. (2) A korai iskolaelhagyás területén csökken a nemek közötti szakadék. (3) a felsőfokú képzésben a nők

34 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Analysis of Five National Reform Programmes...*, 96-97. p.

35 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Analysis of Five National Reform Programmes...*, 107-108. p.

tovább növelik előnyüket.

2.3.3. Olaszország³⁶

Olaszországban a 2007-2011-es időszakot vizsgálva, a 20-64 éves korcsoportban a nők foglalkoztatási rátája nem változik, míg a férfiak rátája 3,2%-kal romlik; a nemek közötti szakadék ugyanilyen arányban, 3,2%-kal csökken. A 18-24 éves korcsoportban a korai iskolaelhagyó nők aránya 2,2%-kal csökken, a nemek közötti szakadék 0,7%-kal csökken. A 30-34 éves korcsoportban a felsőfokú végzettséggel rendelkező nők aránya 2,4%-kal növekszik, a nemek közötti szakadékot tekintve, a nők 1,1%-kal tovább növelik előnyüket a férfiak előtt.

Összefoglalva elmondható, hogy Olaszországban mindhárom területen csökken a nők hátrányos helyzete, sőt, a felsőfokú képzés területén a nők helyzete egyre kedvezőbb.

2.3.4. Lengyelország³⁷

Olaszországban a 2007-2011-es időszakot vizsgálva, a 20-64 éves korcsoportban a nők foglalkoztatási rátája 2,1%-kal növekszik, a nemek közötti szakadék 0,1%-kal csökken. A 18-24 éves korcsoportban a korai iskolaelhagyó nők aránya nem változik, eközben a férfiak aránya 1,2%-kal növekszik; a nemek közötti szakadék ugyanilyen arányban, 1,2%-kal csökken. A 30-34 éves korcsoportban a felsőfokú végzettséggel rendelkező nők aránya 2,2%-kal növekszik, a nemek közötti szakadékot tekintve, a nők 3,6%-kal tovább növelik előnyüket a férfiak előtt.

Összefoglalva elmondható, hogy Lengyelországban mindhárom területen csökken a nők hátrányos helyzete, sőt, a felsőfokú képzés területén a nők egyre nagyobb előnyre tesznek szert.

36 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Analysis of Five National Reform Programmes...*, 115-117. p.

37 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Analysis of Five National Reform Programmes...*, 127-128. p.

2.3.5. Svédország³⁸

Svédországban a 2007-2011-es időszakot vizsgálva, a 20-64 éves korcsoportban a nők foglalkoztatási rátája 0,1%-kal növekszik, a nemek közötti szakadék 0,4%-kal csökken. A 18-24 éves korcsoportban a korai iskolaelhagyó nők aránya 5,4%-kal csökken, a nemek közötti szakadék 0,5%-kal csökken. A 30-34 éves korcsoportban a felsőfokú végzettséggel rendelkező nők aránya 7,6%-kal növekszik, a nemek közötti szakadékot tekintve, a nők 1,8%-kal tovább növelik előnyüket a férfiak előtt.

Összefoglalva elmondható, hogy Svédországban mindhárom területen csökken a nők hátrányos helyzete, sőt, a felsőfokú képzés területén a nők előnye egyre jelentősebb.

2.3.6. Magyarország³⁹

Magyarországon a 2005-2012-es időszakot vizsgálva, a 20-64 éves korcsoportban a nők foglalkoztatási rátája 0,8%-kal növekszik, a nemek közötti szakadék 1,9%-kal csökken. A 18-24 éves korcsoportban a korai iskolaelhagyó nők aránya 0,6%-kal csökken, a nemek közötti szakadék 0,1%-kal növekszik; a mutató 2011. óta mindkét nem esetében növekvő pályán mozog. A 30-34 éves korcsoportban a felsőfokú végzettséggel rendelkező nők aránya 14,8%-kal növekszik, a nemek közötti szakadékot tekintve, a nők 5,3%-kal tovább növelték előnyüket a férfiak előtt.

Összefoglalva elmondható, hogy Magyarországon (1) a nemek közötti foglalkoztatási szakadék csökken, (2) a felsőfokú képzés területén a nők előnye egyre jelentősebb. (3) A korai iskolaelhagyási mutató nemektől függetlenül, kedvezőtlen irányba változik. A kedvezőtlen változás kapcsán visszautalok a nemzeti intézkedési terv alacsony hatékonyságára, melyet a nemzeti reformprogram elemzése során állapítottam meg.

38 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Analysis of Five National Reform Programmes...*, 135-136. p.

39 Lásd Eurostat: *Europe 2020 indicators*. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2014.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators

2.4. Az új média szerepe a nők politikai részvételének növelésében

Ebben a részben egy másik, az Európai Parlament megrendelésére készült kutatás másodelemzésével megvizsgálom, hogy az új média miként hat a nők politikai szerepvállalására. Ha ez a hatás kedvező, akkor a genderstratégia, mint üres jelölő lebonthatja a férfidominanciát a politikai térben, azaz új, egyenlőség alapú fogalmakat hozhat be a társadalmi normarendszerbe. Ebben az esetben a politikai jelölők performativitása ezen a példán keresztül is igazolást nyerhet.

2.4.1. A politikai részvétel módjai⁴⁰

A *politikai részvétel* több módon valósulhat meg: (1) formális, politikai párthoz kapcsolódó tevékenységben; (2) informális, párthoz nem köthető politikai tevékenységben; (3) politikai ügyek képviselésében; (4) nyilvános vitában történő részvétellel.

A *nők részvételét a formális politikában* elsősorban az az igény indokolja, hogy a nők érdekeit képviseljék. A politikusnők jelenléte azt sugallja a női közösségnek, hogy az intézményrendszer figyelembe veszi a nők szempontjait, tehát növeli a nőknek az intézményekkel szembeni bizalmi szintjét és az intézmények legitimitását a női közösségben. A képviselőnők számának növelése azt jelképezi, hogy a társadalom a nemek közötti egyenlőségre törekszik. A gender paritás bevezetése hatékony eszközként használható a nők formális politikai részvételének növelésére. Az EU intézményei közül a Parlamentben és a Bizottságban növekszik a legerősebben a nők aránya: a Parlamentben közel húsz év alatt 17,3%-ról 31,2%-ra; a Bizottságban 26 év alatt 11,8%-ról 37%-ra. A nemzeti parlamentek közül, 2012-ben 40% feletti a képviselőnők aránya Belgiumban, Dániában, Finnországban, Norvégiában, Svédországban; 15% alatti Cipruson, Máltán, Magyarországon és Romániában.

A *részvétel egyéb módjait* tekintve megfigyelhetőek olyanok, melyeknél inkább a férfiak

40 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Women in decision-making. The role of the new media for increased political participation*. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2013. 17-30. p.

bevonása sikeres: politikusok megszólítása; belépés egy pártba; egyéb munkavégzés politikai szervezetben; részvétel ügydöntő szavazásban, demonstrációban. Inkább a nők bevonása sikeres a kítűzők terjesztésében és viselésében; tiltakozásokban, bojkottokban és petíciókban. A fiatalok kevésbé vonhatók be a pártpolitikába, de a politikai ügyek iránt érdeklődést mutatnak.

2.4.2. Nők és politika a hagyományos és az új médiában⁴¹

Az új média fogalmába a digitális, interaktív médiatartalmak tartoznak, eltérően a régi médiától, amely a nyomtatott és sugárzott médiatartalmakat foglalja magában.

A politikusnők médiaszereplését számos tényező gátolja: (1) a politikai tér férfidominanciája miatt hiányzik a politikusnő szerepmoellje. (2) Gyakran negatív szerepben láttatja őket a hagyományos média. (3) A számuk alacsony, de még ennél is alacsonyabb mértékben láthatók a hagyományos médiában: az nem, vagy csak nagyon ritkán jeleníti meg őket. (4) Az újságírók gyakran inkább a személyes tulajdonságaikat mutatják be ahelyett, hogy politikai álláspontjukat ismertetnék. (5) A hírműsorokban gyakori jelenség, hogy nem jelenítik meg, hanem egyszerűen törli őket a hírekből. (6) A hírekben gyakran helyezik őket olyan keretbe, amely szerint képtelenek megfelelően ellátni a feladatukat; emellett csak felszínesen mutatják be őket a választóknak.

Az új média átalakítja a társas hierarchiát: egyrészt, elérhetővé teszi a hagyományos média által visszatartott információt. Másrészt, a digitális szakadék megjelenésével többszörösen megosztja a társadalmat: a digitális írástudás és az eltérő felhasználási szokások mentén törésvonalat hoz létre az idősök és fiatalok, a férfiak és nők között. A nők inkább a személyközi kommunikáció bővítésére használják az új médiát; a férfiak inkább feladatok végrehajtására és információszerzésre. A fiatal nők számára az online tér gyakran egy párhuzamos világgént működik, melyben először létre kell hozni egy nyilvános szelfet. Ez a szelf általában akkor lehet sikeres, ha él a gender adta lehetőségekkel és szembemegy az offline sztereotípiákkal; ez az online bizalomépítés egy lehetséges alapjaként működik. 2010-

41 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Women in decision-making...*, 34-41. p.

ben az online média a politikai tájékozódásban utolérte az offline médiát (online: 24%, offline: 27%), ám ezek nem helyettesítik, hanem kiegészítik egymást. Ez arra utal, hogy a nők offline médiában tapasztalt kiszorulása sem helyettesíthető kizárólag az online jelenlét fokozásával. Az online térnyerését jelzi, hogy a 2010-es brit választásban már meghatározó szerepe van a politikai pártok twitter-aktivitásának. Ám amíg a férfiak saját nézeteiket népszerűsítik az online térben, a nők politikai hálózatépítésre használják azt: 2012-ben az USA-ban a közösségi oldalakon a nők vannak többségben; a twitter-használatban nem mutatható ki jelentős különbség a nemek között; a blogírás pedig jellemzően nem népszerű a nők körében. A politikusnők az új média használatával kikerülhetik az offline média kapuőrhátását; a választási kampányban célzott üzeneteket adhatnak szűk célcsoportok részére; felépíthetik saját online identitásukat és közvetlen kapcsolatba léphetnek választóikkal.

2.4.3. A formális politika online eszközei a nők bevonására⁴²

A politikai pártok online jelenlétét illetően elmondható, hogy az internetes honlapjaikat jellemzően információközlésre használják: a weboldalak általában nem interaktívak. Számos párt jelen van a közösségi oldalakon, itt az elsődleges cél a választókkal való kapcsolattartás.

Az európai parlamenti képviselők online jelenlétét 55 fős minta (33 férfi, 22 nő) alapján a következők jellemzik: (1) általában van saját weboldaluk és blogjuk is. (2) Akiknek nincs weboldaluk, azok is rendelkeznek facebook oldallal. (3) A minta felének van twitter oldala. A weboldaluk nem interaktív, a közösségi oldalakon tartják a kapcsolatot a választókkal. A nemek közötti egyenlőséget a képviselők 41%-a, a férfiak 13%-a hozza szóba az online felületen. A facebook-on a képviselőnőket kétszer annyian like-olják, mint a férfiakat. Azok a képviselőnők, akik egyenlőségügyi bizottsági tagok, az online felületen számos hírt és linket közzétesznek. Más képviselőnők, akik nem tagjai ilyen bizottságnak, szintén részt vesznek a nők egyenlőségét érintő online vitákban. Az online felület tehát önmagában bevonó hatást gyakorol a képviselőnőkre.

Az online eszközöket tekintve, az európai képviselőnők (1) gyakran robbantanak ki online

42 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Women in decision-making...*, 42-57. p.

vitát egy üzenettel. Ez főleg a twitter-en gyakori. (2) Az azonnali online visszajelzések alapján hatékonyan módosíthatják a kampány menetét. (3) A képviselők online üzeneteit gyakran átveszi az offline média, ezzel az üzenet eljuttatható a digitális szakadék miatt másként el nem érhető idős választókhoz. (4) Az új média akkor igazán hatékony, ha a közzétett tartalom személyes, humoros és barátságos. Ebben az esetben a politikus nem irányítóként, hanem kapcsolattartóként jelenik meg az online térben.

2.4.4. Az online politikai tér női percepciója⁴³

Az internetet használó nők körében végzett (fókuszcsoporthoz és twitter-kérdőíves, kombinált) kutatás szerint azok, akik facebook és twitter oldallal is rendelkeznek, inkább a twittert használják politikai tevékenységre. *Egy politikus fő jellemzőjeként* a legtöbben a formális politikában való részvételt jelölték meg. Ez azt mutatja, hogy a politikusok szerepét a hagyományos szemlélet mentén értelmezik.

A politikai tevékenység motivációjaként a tájékoztatást és saját véleményük megosztását jelölik meg. Fontos még az aktuális politikai témák megvitatása; a mások tevékenysége iránti kíváncsiság és a saját vélemény ismertetése, közzététele; online csatlakozás egy demonstrációhoz, petícióhoz, vagy vitacsoportokhoz.

A válaszolók nagy része *saját magát is* politikai szereplőként írja le, ezzel arra utalnak, hogy kiállnak a saját igazukért és egyre inkább hajlandók vitát kezdeni ismeretlenekkel mind az online, mind az offline térben. Az online média segítségével egy olyan nyilvános szelfet tudnak felépíteni, amely az offline-nal ellentétben képes politikai tevékenységre. Arról számolnak be, hogy az online térben nem akadályozzák őket újságírók; újfajta közösségekben érzik magukat, amely támogatást nyújt nekik a közszerepléshez.

43 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Women in decision-making...*, 58-68. p.

2.5. Performativitás a gyakorlatban: az újraírt online politikai tér működése

Ebben a részben az Európai Parlament megrendelésére készült kutatás másodelemzését folytatom. A hivatkozott kutatás olyan európai új média-projektek sorol fel, melyeknek tevékenysége a nemek közötti egyenlőség megvalósításához kapcsolódik. Áttekintek néhányat e projektek közül és megmutatom azokat az eszközöket, amelyek segítik a nők politikai részvételének növelését. Gyakorlati példákkal szemléletem, hogy a nők az új média segítségével be tudnak jutni az online politikai térbe és ott aktív cselekvőként jelenhetnek meg. Ezzel egy újabb megközelítés mentén, magát az újraírt politikai mezőt vizsgálva igazolható a performativitás működése.

2.5.1. Vasistas⁴⁴

A Vasistas egy blogoldal, melyet egy francia és egy német nő közösen indított el 2009-ben, Brüsszelben. Az oldal ingyenes felületen működik és van egy kapcsolódó twitter-oldala, ahol minden blogüzenet párhuzamosan megjelenik. Az oldalnak több, mint 200 közvetlen követője van.

Az oldalt azért indították, hogy technológiai és az új médiát érintő híreket közöljenek a német és francia nyelvű közösség számára. Napjainkra ez jelentősen bővült, jelenleg az oldal fő témájaként a digitális jogokat, a titkosszolgálatok központi szerepének bemutatását, a politikát, az emberi jogokat, az EU és az online közösségek kapcsolatát jelöli meg. Az oldalnak tehát nem központi témája a nemek közötti egyenlőség.

Az interaktivitás a hírek twitter-felületre történő átadásával kezdődik. Innen az olvasók továbbközlnek (re-post) a nekik tetsző hírt a saját facebook-oldalukra. Ez a továbbközlés az olvasószám növekedésével jár, ami így a napi ezret is eléri. A terjedés egy másik módja a keresztközlés (cross-post), amikor a hírt nem egy olvasó, hanem egy másik híroldal közli

44 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Women in decision-making...*, 75-77. p.

A blogoldal megtekinthető a <http://vasistas-blog.net> címen.

tovább. A Vasistas híreit gyakran keresztközli a netpolitics.org nevű híroldal. Az interaktivitás másik módja, hogy a híreket képekkel és videóbejávásokkal színesítik. Emellett egyszerű, nem szakmai nyelvezetet használnak és hasonló témájú oldalakról is vesznek át hírányagot. Mindez az olvasókat hozzászólásra, megosztásra, cselekvésre ösztönzi.

A Vasistas aktívan részt vett az Európai Parlament által indított online kampányban, amelynek célja az ACTA (Anti-Counterfeiting Trade Agreement, az EU-tagállamok és az USA titkosszolgálatának adatcseréjét szabályozó egyezmény) elleni tiltakozás volt. A Vasistas, hétköznapi nyelvezetével sikeresen hívta fel a figyelmet az Európai Parlament által megfogalmazott aggályokra; az online térben sikeresen tematizálta az ACTA elleni tiltakozó kampányt. Az oldal készítői arra kérték az olvasókat, hogy tiltakozzanak saját EP-képviselőjüknél az ügyben és kérjék meg arra, hogy a parlamenti szavazás során utasítsa el az egyezményt. Ennek hatására az olvasók üzeneteket helyeztek el a képviselő blogoldalán és a közösségi oldalán.

Összefoglalásul, a Vasistas sikerének tényezői: közvetlen és humoros hangvétel, egyszerű felület; kapcsolódás az EU hasonló témájú blogoldalaihoz; az oldal szabadon kommentelhető és kapcsolódik a közösségi oldalakhoz; nem hangsúlyozza a nemek közötti egyenlőséget, ezzel a diskurzusban elfedi (derridai fogalommal éve: törli) a nők hátrányos helyzetét, azaz virtuálisan, kimondatlanul sugallja a nők cselekvési szabadságát.

2.5.2. *Pikara magazin*⁴⁵

A Pikara magazint négy spanyol újságíró indította és 20, többségében nő vendégújságíró bevonásával működik. Feminista újságként határozza meg magát és magáncégek valamint civil szervezetek adományaiából működik.

A Pikara stábjának célja, hogy az offline-tól eltérő módon készítsen újságot: a nemek közötti egyenlőség szemszögéből szemlélik az eseményeket, a gazdaság, az egészségügy híreit. Ez a szemléletmód a stáb szerint hiányzik az offline sajtóból. Éppen ezért, az offline-

45 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Women in decision-making...*, 82-85. p.

Az online magazin megtekinthető a <http://www.pikaramagazine.com> címen.

ból hiányzó női jelenlétet kívánják pótolni és ellensúlyozni az online térben.

Amikor az offline sajtó szexmunkásokat ábrázolt a hírekben, a Pikara stábja saját kutatásba kezdett és megszólaltatta az érintett szexmunkásokat, hogy ezzel beemelje a közbeszédbe az ő véleményüket is. Ezután a Pikara a nők egyenlőségének témájában a közbeszédben hivatkozási alappá vált, sőt, az offline média megkezdte a magazin híreinek átvételét. A stáb tagjait gyakran meghívják offline vitafórumokra is. Egy helyi rádióadó felkérte a magazint, hogy készítsen heti rádióműsort az aktuális eseményekről; ez a Pikara stábja szerint azért is előnyös, mert az idősebb, interneten nem elérhető korosztályhoz is eljutnak.

Az oldal növekvő interaktivitását mutatja (1) a videóblogger elindítása. Itt működik a *Vadász-áldozat* projekt, amelyben amatőrök töltik fel telefonnal készített kisfilmjeiket. A kisfilmek témája a férfiak által a nők ellen az utcán elkövetett verbális és egyéb erőszak. Az oldal segítségével a nők beszámolhatnak az őket ért sérelmekről; a kisfilmek alatt interaktív módon beszélgetés alakulhat ki és segítséget is kérhetnek az olvasóktól. (2) A Pikara, saját cikkei mellett, számos hasonló oldaltól vesz át híreket. A facebook-on több, mint hatezren kedvelik, ami tovább növeli a hírek terjesztési lehetőségeit.

A Pikara a politikai és a feminista aktivitás színterévé vált például azzal, hogy beszámolt a globalizáció-ellenes hírekről és ennek során az oldalon élénk vita alakult ki az olvasók között. Emellett a saját twitter-oldalán népszerűsített egy, a választási szabadság növelését célzó kampányt. A *Vadász-áldozat* projekttel a youtube felületén is ismertségre tett szert az nemek közötti egyenlőséget támogatók közösségében.

A szerkesztők kerülnek a formális politikával, a politikai pártokkal való kapcsolatot, mert Spanyolországban a gazdasági válság miatt a formális politikai szereplők hiteltelenedése figyelhető meg.

Összefoglalásul, a Pikara sikerének tényezői: humoros stílus mellett a politikai ügyek komoly elemzése; az olvasókat innovatív módszerrel, videófeltöltéssel aktivizálja; kapcsolódik a közösségi oldalakhoz, innovatív módon youtube csatornát üzemeltet; kiemelt szempontként kezeli a nők jogait; az általános hírek újraértelmezése az offline média érdeklődését is felkelti.

2.5.3. A Női Szoba⁴⁶

A Női Szobát egy Londonban élő diáklány indította el azután, hogy az egyik országos rádió műsorában két napon át kizárólag férfiak beszélgettek a mellrákról. Caroline, a diáklány szerint az volt a fordulópont, amikor a férfi műsorvezető megkérdezte a férfi szakértőtől, mit érezne, ha nőként mellrákot diagnosztizálnának nála. Panaszt is tett a rádióadónál, ahonnan azt a választ kapta, hogy nem találtak női szakértőt. Ezután Caroline a saját twitter-oldalán felhívást tett közzé arról, hogy női szakértőket keres a témában, majd a beérkező, nagyszámú válasz alapján egy szakértői listát állított össze. Egy újságíró vezető újsághírként adta le Caroline és a rádió vitáját. A női szakértők listája hamarosan weboldallá alakult és adatbázisként tárolja azok adatait, akik készen állnak arra, hogy különféle témákban megszólaljanak nyilvános fórumokon.

A Női Szoba célja tehát szakértőnők toborzása és az offline médiában történő megjelenésük ösztönzése.

Az interaktivitásban kiemelt szerepe van a Női Szoba twitter-oldalának, amelyen rendszeresen online vitákat tartanak. Politikai témájú vitákra is sor kerül, például a brit költségvetésről is szerveztek vitanapot. A Női Szoba részt vett abban a kampányban, melynek célja a nők brit bankjegyeken történő megjelenítése; ez a kampány szintén a twitter-oldalon zajlott le és lehetőséget adott a követőknek egy online petíció beküldésére. Az interaktivitás a honlapon is megvalósul, ahol egy hírértékelő aloldalon az olvasók rangsorolhatják a híryananyagokat.

Összefoglalásul, a Női Szoba sikerének tényezői: egyszerű, humoros nyelvezet; egyedi, dinamikus médiastratégia, amely online viták indításán alapul; nagymértékben támaszkodik a facebook és a twitter szolgáltatásra; kifejezetten a nemek közötti egyenlőség megvalósítását célozza.

46 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Women in decision-making...*, 86-90. p.

Az online adatbázis megtekinthető a <http://thewomensroom.org.uk> címen.

2.5.4. Európai Nők Szakmai Hálózata⁴⁷

Az Európai Nők Szakmai Hálózata (EPWN) egy globális méretű kapcsolati hálózat európai tagja. A globális hálózatot több, mint tíz éve alapította Avivah Wittenberg-Cox, a világ egyik vezető gender-konzultációs ügynökségének elnöke. Globális jelenléte miatt alapvető kapcsolattartási eszköze az online tér. Az európai hálózat Párizsból indult, napjainkban nemzeti szervezetek szövetségéként működik.

Az EPWN célja a szakértőnők egymás közötti kapcsolattartásának segítése, amellyel a nők helyzetét, valamint saját elismertségüket javíthatják; segíthetik a nők vezető pozíciókba kerülését, bevonásukat a politikai és gazdasági döntéshozatalba. Jelenleg 22 európai országban, 17 városban működik, 90 nemzetiségből több, mint 3000 taggal. Működésének alapja a tagdíj, valamint vállalatoktól kapott támogatás.

Az interaktivitást tekintve, (1) a saját honlapja mellett az EPWN facebook és twitter-oldallal is rendelkezik. Emellett, tagjai egy különálló weboldalon léphetnek kapcsolatba egymással. (2) Az EPWN több, mint 600 eseményt szervez évente, több, mint 13000 résztvevővel. Ezek részben tanfolyamok, részben munkaértekezletek, konferenciák. Tagjai számára mentori és tanácsadási szolgáltatást nyújt, amit a gazdasági szervezetek vezető pozícióit betöltő nők nyújtanak önkéntes alapon. Ez az önkéntes felajánlás évente 74000 munkaórát tesz ki. (3) A résztvevők számának növelése céljából felmerült, hogy a tanfolyamokat, konferenciákat az online térbe helyezik át, jelenleg folyik az online megoldás előkészítése.

Összefoglalásul, az Európai Nők Szakmai Hálózata sikerének tényezői: szakmai, de barátságos hangvétel; egyértelmű célkitűzés, a globális szervezet regionális egységekbe szerveződik a honlapon; nagymértékben támaszkodik a közösségi oldalakra: facebook, twitter, LinkedIn, Youtube jelenlét; a twitteren vitákat indít és kapcsolatot épít a követők között; tevékenységével egyértelműen a gazdasági élet női szereplőit célozza;

47 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Women in decision-making...*, 91-94. p.

A hálózat honlapja megtekinthető a <http://epwn.memberclicks.net> címen.

2.5.5. Nők Politikai Társasága⁴⁸

A Nők Politikai Társasága (PSG) több, mint 15 éve alakult, görög nők offline egyesületeként. Az egyesület nemrég lépett be az online térbe. Tagjai különféle politikai pártból érkező politikusnők.

A PSG célja, hogy növelje a nők részvételét a formális politikában és hosszú távon megteremtse a nemek közötti egyensúlyt ezen a téren. A politikai mellett gazdasági, társadalmi, kulturális esélyegyenlőségre törekszik és arra, hogy a nők és a férfiak egyenlő arányban legyenek jelen a közhivatalok és a döntéshozó testületek pozícióiban.

A PSG eseményeket és konferenciákat szervez a nemek közötti egyenlőség döntéshozatalban történő megvalósítása témájában. Más szervezetekkel együttműködve részt vesz a nőket bevonó kampányokban is. Kormányzati intézményekkel is kapcsolatban áll, ahol segíti a férfi és nő munkavállalók arányának kiegyenlítését.

Az interaktivitás egyetlen terepe jelenleg a facebook-oldal, mivel a szervezet csak nemrég kezdte az online tevékenységet. Az online jelenlét nagymértékű bővítése folyamatban van. A facebook használatával azt remélik, hogy széles közönséget tudnak megszólítani és lehetőség nyílik a választókkal való közvetlen kapcsolattartásra. Ezen a felületen tervezik kerekasztal-megbeszélések, demonstrációk, kampányok szervezését.

Összefoglalásul, a Nők Politikai Társasága sikerének tényezői: szakmai, tiszta hangvétel; videó-felvételek beépítése a honlapon; facebook-oldal kiterjedt használata; egyértelmű cél a nők formális politikai szerepének növelése.

48 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Women in decision-making...*, 95-97. p.

A társaság facebook-oldala megtekinthető a <https://www.facebook.com/PolitikosSyndesmosGynaikwn> címen.

2.5.6. Blog 1⁴⁹

A Blog 1-et egy Brüsszelben élő francia nő, Sarah indította el, akinek érdeklődési köre az európai politikára és a közösségi médiára terjed ki.

A Blog 1 célja, hogy az európai politikai eseményekről tájékoztassa a francia közvéleményt, valamint hidat építsen az európai politikusok és az olvasók között; ezért a blog kétnyelvű (angol és francia). A híreket 11 kategóriába rendezik, ezek közül a legnagyobbak: közösségi média és internet-technológia; az euroblogoszféra eseményei; francia politikai hírek; általános politikai hírek. A nemek közötti egyenlőség is külön kategóriát kapott, valamint a nők hétköznapijait részletező cikkek is rendszeresen megjelennek.

A Blog 1 cikkei azonnal megjelennek a saját twitter- és facebook-oldalon. A twitter-oldalnak már több, mint 4000 követője van. Mindhárom felületen gyakori a viták és kampányok indítása. A twitteren a Blog 1 maga is követ több, mint 1700 twitter-felhasználót és továbbközli a tőlük érkező híreket. Ezzel a twitteren előkelő helyezést ér el a továbbközlési rangsorban; tehát fontos, befolyásos twitter-oldalnak számít.

Sarah az oldal népszerűségének növekedése miatt egyre fontosabbnak érezte, hogy maga is bekapcsolódjon a formális politikába. Először egy választási kampányban vállalt szerepet, mára már az egyik európai politikai párt tagja. Amellett, hogy személyes véleményét közli az oldalon, online politikai lobbitevékenységben is részt vesz.

2009-ben az oldal bekapcsolódott abba a kampányba, amely a nők számának növelését szorgalmazta az Európai Bizottságban. A kampány alatt a facebook-oldalát több, mint ezren kedvelték és az oldal híryanagként bekerült az offline médiába. A kampány célja végül teljesült: a 2009-ben megalakult Bizottságban a tagok harmada nő. Ezzel egyértelműen igazolást nyert, hogy az online közösség képes befolyásolni az offline politikai döntéseket.

Összefoglalásul, a Blog 1 sikerének tényezői: személyes, humoros, közvetlen és kedves hangvétel; párhuzamos működés több felületen (web, twitter, facebook); a weboldal felépítése egyszerű és letisztult; kiváló kapcsolat az euroblogoszférával; a nők bevonását segíti a nők szerepének és a szexizmus jelenségének humoros bemutatása.

49 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Women in decision-making...*, 71-74. p.

2.5.7. Forum 1⁵⁰

A Forum 1-et egy anya indította el egy rosszul sikerült nyaralás után, azzal a céllal, hogy lehetővé tegye a szülők számára, hogy tapasztalatokat cseréljenek. Az oldal a 2000-es évek elején indult el, két önkéntes segítővel fejlesztették a mai formájára.

Napjainkban a Forum 1 a legbefolyásosabb brit online vitaoldalak egyike. Az oldal rendkívül nagy látogatottsággal üzemel (havonta négymillió látogató, napi több, mint 25000 hozzászólás), politikusok és gazdasági vezetők figyelik a témákat. A felhasználók nagyrészt anyák, de az apák is nagy számban szólalnak meg a vitákban.

A Forum 1 célja a szülők támogatása; információcsere és tanácsadási felület biztosítása. Az oldal hangsúlyozottan a nők érdekeit képviseli, ezzel ahhoz is hozzájárul, hogy a nők szempontjait fokozott mértékben vegyék figyelembe a politikai döntéshozatal során.

Az interakció a viták online lebonyolításán túl abban is látható, hogy egyes eseteket a moderátorok kiemelt vitává nyilváníthatnak, ezzel fokozható a vita nyilvánossága és végül az adott témában kampány is indítható. A kiemelt viták és a kampányok rendszerint átkerülnek az offline médiába is.

A Forum 1 a formális politikában is szerephez jut. Az előző brit parlamenti választáson a Forum 1 felhasználók szavazói tömböket formálva, kollektív identitásra tettek szert és az offline médiától, valamint a gazdasági lobbától függetlenül önálló csoportokként képesek voltak befolyásolni a választási kampány menetét. Számos képviselőjelölt rendezett vitát a Forum 1 felületén. Ez a formális politikai befolyás egyértelműen abból ered, hogy az offline média véleményformáló erőként tekint a Forum 1-en vitázó tömegre. Az oldal a webes felület mellett twitter oldallal (43000 követő; több, mint 1000 követés; 15000 feletti üzenetszám), facebook profillal (32000 feletti kedvelő), Google+ és youtube oldallal, blogger hálózattal, tanfolyamokat szervező online csoporttal és helyi felhasználói csoportokkal is rendelkezik.

Összefoglalásul, a Forum 1 sikerének tényezői: humoros, kedves, nyitott hangvétel; népszerű, sok témát érintő, animált vitafórumok; kiterjedt közösségi média-használat, minimális moderációval; a vitákat a felhasználók irányítják, saját érdeklődésük szerint.

50 Lásd European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality: *Women in decision-making...*, 78-82. p.

Összefoglalás

Slavoj Zizek *idea*-értelmezése a hegeli *Aufhebung*-ot redukcióként értelmezi. A redukció a fogalom számos tulajdonságából kiemel egyet, amelyet lényegiként határoz meg, a többi tulajdonságot pedig törli. A lényegi tulajdonság elvárást támaszt, amely a fogalom *potenciáljaként* jelenik meg. Az *idea potenciálok*, elvárások „gyűjtőhelyének” tekinthető. Az *ideát* úgy lehet definiálni, hogy körülírjuk azokkal a fogalmakkal, amelyek alkotják. E definíció az *ideát* kiüríti és megszünteti „gyűjtőhely” státuszát. Az *üres ideát* ekkor a definíció aktusában használt néhány fogalom veszi körül és alkotja fogalmi határait.

Ernesto Laclau és Chantal Mouffe szerint a *hegemónia* a diskurzus vezérlőeleme, a hatalom megjelési formája, amely a diskurzusban levő fogalmi bizonytalanságokra építve a politikai csoportok céljait a diskurzus résztvevőinek céljaihoz kapcsolja. Ezzel a *hegemónia* egy *idealizált identitást* hoz létre, egy olyan elvárást, *potenciált*, amely nem váltható valóra; kizárólagos célja, hogy ernyőfogalomként egyesítse a politikai csoport tagjait.

Butler azt állítja, hogy az *idealizált identitás* alapjául szolgáló politikai jelölőket a hatalom folyamatos változásban tartja: miközben a cél, az *idea* állandó marad, a háttérben a jelölők lekövetik a diskurzus résztvevőinek aktuális vágyait, igényeit. A fogalmi bizonytalanságok mentén a jelölők folyamatosan újraíródnak és éppen ez az, ami lehetőséget nyit arra, hogy új, eddig kizárt jelentések jelenjenek meg a diskurzusban.

Az Európai Unió genderstratégiája, azzal, hogy a nemek közötti egyenlőség *ideáját* öt cél (gazdasági függetlenség; egyenlő díjazás; egyenlő részvétel a döntéshozatalban; nemi alapú erőszak megszüntetése; harmadik országok ösztönzése) mentén definiálja, valójában kiüríti, az öt célra redukálja a fogalmat. A genderstratégia ettől kezdve csupán visszautal egykori teljes önmagára, a tökéletes egyenlőségre. Ezzel a visszautalással, immár üres jelölőként ugyanakkor megtartja *potenciálját*, amivel mozgósít és cselekvésre ösztönöz.

A nemzeti reformprogramokat vizsgálva az látható, hogy a stratégia ösztönző ereje megjelenik a tagállamok intézkedési terveiben; a *potenciál* kiváltja a cselekvést, a normák közelítését az ideális állapothoz. Ausztria a nemek közötti bérszakadék felszámolására indít programot. Görögország az összetett gazdasági problémák mellett is javítja az elszegényedett

idős nők helyzetét. Olaszország a nők munkába állását segíti. Lengyelország a gyermekgondozási intézményhálózatot bővíti. Svédország, munkaerőpiacának szektoros szegregációja ellenére pénzügyi és képzési eszközökkel segíti a nők munkába állását, valamint a szegénységben élő nők csoportját. Magyarországon, bár a nemek közötti egyenlőséget a kormányzat nem kezeli prioritásként, intézkedések születnek az azonos bérezés megteremtésére; a nők munkába állásának segítésére; a gyermekgondozási hálózat bővítésére; valamint egyes politikai pártok növelik a női képviselőjelöltek számát.

Az Európa 2020 indikátorok, melyek az EU tíz évre szóló cselekvési tervének megvalósítását több esetben is nemekre bontva mérik, egyértelműen mutatják a nemek közötti egyenlőség alakulását az említett tagországokban. A nők és férfiak foglalkoztatási rátájának, a korai iskolaelhagyók számának, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának mérési adatai összességében a nők helyzetének javulását mutatják. Az, hogy a nők helyzete az intézkedések hatására javul, igazolja, hogy az EU genderstratégiája a tagállamokban, a társadalmi normák szintjén lebontja a férfidominanciát és azt egyenjogú fogalmakra cseréli le. A fogalmak újraírása és cseréje igazolja a performativitás működését a gender-politikában.

A nők az offline politikai térben formális módon egyre növekvő arányban vesznek részt. A növekedést leginkább a gender paritás bevezetése segíti. Az informális részvétel a nők esetében tiltakozásokban, petíciókban és bojkottokban való részvétel útján valósul meg. Az offline médiát rendkívül erős férfidominancia jellemzi. Ennek felülírásában meghatározó szerep jut az online médiának, amely az offline-ban visszatartott információt elérhetővé teszi. Az online média-használat nemek közötti eltérései felhasználhatók arra, hogy a nőket a rájuk jellemző felhasználási mód alapján, célzottan szólítsák meg a politika szereplői. E célzott módszerek mentén a nők sikeresen, aktív szereplőként vonhatók be a politikai térbe.

A bevonás hatásos eszköze a közösségi média, amelyen keresztül a nők közvetlen kapcsolatot tarthatnak fenn a politikai szereplőkkel. A politikai tér legnépszerűbb közösségi felülete a twitter, ahol gyakori módszer az online vita indítása; a kampány menetének alakítása online üzenetekkel. Az offline média normarendszere is sikeresen újírható olyan, nagy nyilvánosságot elérő online tartalmakkal, melyeket az offline média átemel az internetes térből a hagyományos felületre.

A megkérdezett nők a politikusok fő jellemzőjeként a formális politikában való részvételt

jelölik meg. Emellett saját magukat is politikai szereplőnek tartják, abban az értelemben, hogy egyre gyakrabban kiállnak saját igazukért és vitát kezdeményeznek nézőpontjuk védelmében. A nők által az internetes térben felépített online szelf képes politikai tevékenységre. Mindez azt igazolja, hogy az új média képes növelni a nők politikai részvételét, ezzel újraírja a társadalmi normákat.

A gyakorlati példák szintén a nők fokozódó politikai részvételét, ezzel a normák újraírását és a genderstratégia sikerét mutatják. (1) A *Vasistas*, egy francia és egy német nő által indított kétnyelvű híroldal azzal, hogy résztvett az ACTA elleni tiltakozó kampányban, sikeresen vont be nőket a politikai tevékenységbe és elérte, hogy azok tiltakozzanak az európai parlamenti képviselőjüknel. (2) A spanyol *Pikara magazin*, amely felvállaltan feminista újságként működik, azzal vált népszerűvé, hogy a napi híreket a nők szemszögéből értelmezi. Népszerűsége képessé tette arra, hogy az online felület mellett az offline médiában is rendszeresen megjelenjen, és ott újraírja a férfidominancián alapuló normákat. Videóblogjával pedig újfajta, innovatív módon vonja be a nőket a nemek közötti egyenlőségért folytatott harcba. (3) A *Női Szoba*, melyet egy londoni diáklány egy országos rádió szerkesztőivel folytatott vita után indított el, sikeresen támogatja a szakértőnők offline médiában való megjelenését. (4) Az *Európai Nők Szakmai Hálózata* azzal, hogy évente több, mint 600 eseményt szervez 13000 résztvevővel, sikeres példája a nők online politikai-érdekvédelmi szerveződésének. (5) A görög politikusnőket tömörítő *Nők Politikai Társasága*, több, mint 15 éves sikeres offline tevékenysége után színre lép az online térben, hogy az online tér irányából is ösztönözze a normarendszer átalakítását. (6) A *Blog 1* részt vett az Európai Bizottság női taglétszámának növelését célzó kampányban, melyet a blogoszférával kialakított széleskörű kapcsolata révén sikerre vitt. (6) A *Forum 1*, amely az anyák közötti tapasztalatcsere lehetővé tételét tűzte ki célul, mára az Egyesült Királyság egyik jelentős politikai befolyással bíró internetes oldalává nőtte ki magát, melyet véleményformáló ereje miatt az offline média is folyamatosan nyomon követ. A politikai szerepvállalás itt elérte azt a szintet, hogy a parlamenti választásokon az oldal felhasználói közössége választói csoportokba tömörült és befolyással volt az offline kampány menetére. Mindezzel tehát a férfidominancia lebontását a gyakorlatban szemlélve állapítható meg: a politikai térben a fogalmak újraírhatók: a gender-politikában érvényesül a performativitás.

Irodalomjegyzék

- Anzaldúa, Gloria (1987) *Borderlands. La Frontera. The New Mestiza*. Aunt Lute Books, San Francisco CA.
- Butler, Judith (2004) *Jelentős testek. A „szexus” diszkurzív korlátairól*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- Chapsal, Madeleine (1957) Keys to Psychoanalysis. An Interview with Jaques Lacan. In: *L'Express* No 310. Groupe Express-Roularta, Paris.
- <http://braungardt.trialectics.com/sciences/psychoanalysis/jacques-lacan/interview-jacques-lacan/>
- Derrida, Jacques (1981) *Positions*. The University of Chicago Press, Chicago IL.
- European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality (2012) *Analysis of Five National Reform Programmes 2012 Regarding the Pursuit of the Union's Gender Equality Objectives*. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality (2013) *The Policy on Gender Equality in Hungary. Update 2013*. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality (2013) *Women in decision-making. The role of the new media for increased political participation*. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Eurostat (2014) *Europe 2020 indicators*. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators
- Foucault, Michel (1978) *The History of Sexuality. Volume 1. An Introduction*. Pantheon Books, New York NY.
- Habermas, Jürgen (2012) *Esszé Európa alkotmányáról*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- Kojeve, Alexandre (1980) *Introduction to the Reading of Hegel. Lectures on the Phenomenology of Spirit*. Cornell University Press, Ithaca NY.

- Lacan, Jacques (2006) The Signification of the Phallus. In uő: *Écrits. The First Complete Edition in English*. W. W. Norton & Company Inc, New York NY. 575-584.
- Laclau, Ernesto – Mouffe, Chantal (2001) *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics. Second Edition*. Verso, New York NY.
- Zizek, Slavoj (2008) *The Sublime Object of Ideology*. Verso, Brooklyn NY.

Hivatkozott nemzetközi joganyag:

- A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A nők és férfiak közötti egyenlőségre vonatkozó stratégia 2010-2015 (COM/2010/491 végleges). In: *Az Európai Unió Hivatalos Lapja* C121, Az EU Kiadóhivatala, Luxemburg, 2011. 54.
- Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. In: *Az Európai Unió Hivatalos Lapja* C 326, Az EU Kiadóhivatala, Luxemburg, 2012. 13-45.
- Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. In: *Az Európai Unió Hivatalos Lapja* C 326, Az EU Kiadóhivatala, Luxemburg, 2012. 47-199.
- Charter of the United Nations*. San Francisco CA, 1945.
<http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml>
- Preamble of The Covenant of the League of Nations. In: *Peace Treaty of Versailles*. Versailles, 1919. <http://net.lib.byu.edu/~rdh7/wwi/versa/versa1.html>

Az internetes hivatkozások utolsó letöltésének ideje: 2014. március 27.